Nicolaus de Ultricuria

Az első levél Bernardushoz

Hőn szeretett Bernardus atya, mindazon tisztelettel, aminek Irántad történő kimutatására a ferences rend kimagasló érdemei köteleznek, a jelen levélben ki szeretnék fejteni néhány olyan problémát (sőt, ahogyan egyeseknek tűnik, nyilvánvaló ellentmondást), amelyek az általad mondottakból látszanak következni, méghozzá azért, hogy ezek megoldása révén számomra és mások számára az igazság világosabban mutatkozzék meg. A következő állításokat olvastam ugyanis abban a könyvben, amiből a ferencesek iskolájában tartottál előadást s amit átadtál mindazoknak, akik hajlanak arra, hogy igaznak tartsák.

Az első ezek közül az, amit *Szentencia*-kommentárod első könyve harmadik distinkciójának negyedik kérdésében írsz: a világos intuitív megismerés az, aminek révén létezőnek ítéljük a dolgot, akár létezik, akár nem. A második állításod, amely ugyanott található, a következő. Nem érvényes az a konszekvencia, hogy ‘a tárgy nem létezik, tehát nem látszik’, mint ahogyan az sem, hogy ‘ez a dolog látszik, tehát létezik’, sőt, mindkettő tévkövetkeztetés, miként az alábbiak is: ‘Caesarról véleményt alkotunk, tehát Caesar létezik’, ‘Caesar nem létezik, tehát Caesarról nem alkotunk véleményt’. A harmadik állítás (ugyanonnan) a következő: az intuitív megismerés nem követeli meg szükségszerűen a dolog létezését. E háromból egy negyedikre következtetek: a rajtunk kívül levő tárgyak létezésének mindazon megjelenítése, amely bennünk van *(apparentia nostra)*, hamis lehet, mivel szerinted a megjelenítés létezhet akkor is, ha létezik a tárgy, és akkor is, ha nem. S következtetek egy további állításra is, nevezetesen: az ész természetes világossága révén nem lehetünk bizonyosak abban, hogy a rajtunk kívül levő tárgyak létezésének mindazon megjelenítése, amely bennünk van, igaz-e vagy hamis, miután – ahogyan állítod – ez egy és ugyanazon módon létezőnek mutatja a dolgot, akár létezik, akár nem. S ebből az következik (minthogy annak, aki az *antecedens*t állítja, állítania kell azt a *konszekvens*t is, amely az *antecedens*ből a formális konszekvenciának megfelelően következik), hogy nem rendelkezel az evidencia bizonyosságával a rajtunk kívül levő tárgyak létezését illetően, s ezen túlmenően meg kell engedned mindazt, ami ebből következik. Az, hogy nem rendelkezel az evidencia bizonyosságával az érzékszervek rajtunk kívül levő tárgyainak létezését illetően, nyilvánvaló abból, hogy senki sem rendelkezik bizonyossággal valamely konszekvencia utótagját illetően olyan konszekvencia révén, amely nyilvánvalóan tévedést foglal magában. Itt azonban éppen erről van szó, ugyanis szerinted ez tévkövetkeztetés: a fehérséget látjuk, tehát a fehérség létezik.

Ám talán azt állítod (úgy tűnik, erre szerettél volna utalni az egyik, a domonkosoknál tartott disputa során), hogy bár abban az esetben, amikor a látást valamely természetfölötti ok hozza létre vagy tartja fenn, a látásból nem következtethetünk arra, hogy a látott tárgy létezik, abban az esetben azonban

következtethetünk, amikor – az első ok általános hatása mellett – a látást teljességgel *(praecise)* természeti okok hozzák létre.

Ezzel szemben: amikor egy *antecedens*ből, ha történetesen valamely cselekvő létrehozza, nem következtethetünk formális és evidens konszekvencia segítségével egy következményre, akkor az említett *antecedens*ből – bármi hozta is létre – nem következtethetünk az adott következményre.

Ezen állítás nyilvánvaló voltát példával és érvvel is alátámaszthatjuk. Például: ha a fehérséget létrehozná az *a* cselekvő, s formálisan nem lehetne úgy következtetni, hogy 'a fehérség létezik, tehát a szín létezik', akkor semmiképpen sem lehetne így következtetni, bármi hozta is létre a fehérséget. Ez érvelés révén is nyilvánvaló, mivel sem az *antecedens* önmagában, sem pedig az általa jelölt dolog nem változik meg annak függvényében, hogy mi hozza létre.

Továbbá, minthogy az említett *antecedens*ből intuitív megismerés segítségével nem lehet evidens módon következtetni arra, hogy 'tehát a fehérség létezik', valamit hozzá kell fűznünk, azt tudniillik, amire a korábbiakban utaltál is, hogy a fehérség nem természetfölötti módon jött létre vagy áll fönn. Ebből azonban nyilvánvalóan adódik az, amit állítok. Amikor ugyanis valaki pusztán olyan *antecedens* révén biztos egy konszekvensben, amelynek esetében nem bizonyos evidens módon abban, hogy úgy áll-e a dolog, ahogyan ez jelöli, mivel ez az *antecedens* sem terminusok révén, sem a tapasztalat révén, sem pedig ezekből levezetett dolgok révén nem ismert a számára, csak hisz benne; nos, az efféle ember nem bizonyos evidens módon a konszekvensben. Erről van szó, ha az említett *antecedens*t modifikációjával együtt tekintjük, ahogyan ez világos mindenki számára, tehát stb.

Hasonlóképpen: az említett válasz alapján az, aki az iménti *antecedens*ből a hozzá kapcsolt módosítás nélkül következtet, rosszul következtet, ahogyan a filozófusok és Arisztotelész és mások, akik nem adták ezt hozzá az *antecedens*hez, mivel nem hittek abban, hogy Isten a természeti okok hatását megakadályozhatja. Ebből az következik, hogy nem voltak bizonyosak az érzékelhető dolgok létezésében.

Továbbá azt kérdezem Tőled, hogy ismered-e mindazon természeti okokat, amelyek vannak és amelyek lehetséges, hogy legyenek, s tudod-e, hogy mire képesek ezek? S miképpen tudhatod evidens módon – azzal az evidenciával, amely az első alapelv bizonyosságára vezethető vissza –, hogy valami létezik, hogy létrejötte nem foglal magában ellentmondást, s hogy mindazonáltal csakis Isten által jöhet létre. Minderről a leírt bizonyossággal én is szívesen megbizonyosodnám.

Azt állítod továbbá, hogy természetes úton lehetséges tökéletlen intuitív megismerés nem létező dolgokról. Mármost azt kérdezem a Te intuitív ismeretedről, hogy miképpen lehetsz az említett evidenciával bizonyos abban, hogy mely esetben tökéletes ez az ismeret a megkívánt mértékben, úgy, hogy természetes úton nem lehet nem-létező dolog intuitív ismerete. S szívesen engedném magam kiokítani minderről.

Így tehát, számomra legalábbis úgy tűnik, világos, hogy – miután következik az általad mondottakból – azt kell állítanod, hogy nem vagy bizonyos az öt érzék tárgyainak létezésében. Ami azonban még ennél is nehezebben képviselhető, azt is állítanod kell, hogy nem vagy bizonyos a [mentális] tevékenységeidben, mint például abban, hogy látsz, hallasz, sőt, nem vagy bizonyos abban, hogy valaki [valami - De Rijk] megjelenik vagy megjelent

számodra. A korábbiakban már idézett *Szentencia*-kommentár első könyvének harmadik distinkciójában ugyanis azt mondod, hogy értelmed [értelmünk] a tevékenységei[d]ről nem rendelkezik intuitív ismerettel, s ezt a következőképpen bizonyítod: minden intuitív ismeret világos, az az intuitív ismeret azonban, amelyet az értelmünk a tevékenységeinkről alkot, nem világos, tehát stb. Ennek alapján mármost így érvelek: az az értelem, amely nem bizonyos azoknak a dolgoknak a létezésében, amelyeknek a létezéséről pedig igen világos ismerettel rendelkezik, azokban sem lesz bizonyos, amelyekről kevésbé világosak az ismeretei. Ahogyan mondottuk azonban, Te nem vagy bizonyos azoknak a tárgyaknak a létezésében, amelyekről jóval világosabb ismerettel rendelkezel, mint a tevékenységeidről alkotott ismereteid, tehát.

Ha pedig azt mondod, hogy néha találkozunk olyan absztraktív ismerettel, amelyik épp oly világos, mint az intuitív (mint például az, hogy minden egész nagyobb a részeinél), ez nem segít rajtad, hiszen kifejezetten azt állítod, hogy az az ismeret, amelyet a tevékenységeinkről alkotunk, nem olyan világos, mint az intuitív ismeret, s mindazonáltal az intuitív ismeret (legalábbis a tökéletlen) nem nyújt evidens módon bizonyosságot természetes úton. S ebből evidens módon következik, hogy nem vagy bizonyos a számodra megjelenő dolgok evidens voltában. Következésképpen nem vagy bizonyos abban, hogy egyáltalában megjelenik-e valami a számodra.

S ebből az is következik, hogy nem vagy bizonyos abban, hogy egy adott állítás igaz-e vagy hamis, mivel nem vagy evidens módon bizonyos abban, hogy léteznek-e vagy léteztek-e valaha állítások. Sőt, még az is következik belőle, hogy ha megkérdeznének arról, hogy hiszel-e a hittételekben, akkor azt kellene válaszolnod: ‘nem, kételkedem bennük’, mivel – annak megfelelően, amit állítasz – a hitaktusodban sem lehetnél bizonyos. S ezt a következőképpen támasztom alá: ha bizonyos lennél a hitaktusodban, ez vagy magának ennek az aktusnak a révén volna így (ekkor maga a tevékenység és az erre való reflexió azonos lenne, amit nem akarsz megengedni), vagy egy másik aktus révén, ám ebben az esetben – annak megfelelően, amit állítasz – nem lennél teljességgel bizonyos benne, mivel ekkor ez nem foglalna magában több ellentmondást, mint az, hogy a fehérség látványa létezik, ám a fehérség nem létezik.

Így tehát, összefoglalva az eddigieket, úgy tűnik, hogy azt kell állítanod: nem vagy bizonyos mindabban, ami rajtad kívül van. S így nem tudod, hogy az égben üldögélsz-e vagy a Földön, a tűzben-e avagy a vízben. S következésképp nem tudod, hogy a mai égbolt ugyanaz-e, mint a tegnapi volt, minthogy nem tudod, létezett, vagy létezik-e egyáltalában az ég. Miként azt sem tudod, hogy a Kancellár vagy a Pápa létezik-e, és ha léteznek, akkor vajon más és más emberek-e bármely tetszőleges időpillanatban. Hasonlóképpen nem tudod, hogy mi van rajtad, hogy van-e fejed, szakállad, hajad és ehhez hasonlók. Ebből pedig *a fortiori* az következik, hogy nem vagy bizonyos mindabban, ami a múlt részévé vált, nem vagy bizonyos benne, hogy vajon elolvastál, megnéztél vagy meghallgattál-e dolgokat. Az általad mondottak továbbá úgy tűnik, hogy a polgári élet és az állam lerombolásához vezetnek, mivel ha a tanúk beszámolnak az általuk látottakról, nem érvényes a következtetés: ‘láttuk; tehát így történt’. Ennek alapján azt is megkérdezném, hogy miként lehettek az apostolok bizonyosak abban, hogy Krisztus szenvedett a keresztfán, feltámadt a halottaiból, és a többi.

Azt kívánom, hogy mindezekkel kapcsolatban világosodjék meg az elméd, s nagyon csodálkozom, hogy miként állíthatod, hogy evidens módon bizonyos

vagy afféle, még nehezebben belátható konklúziókban is, mint amelyek az első mozgató létezésével és az effélékkel kapcsolatosak, miközben nem vagy bizonyos azokban és az azokhoz hasonlókban, amelyeket érintettünk. Felfoghatatlan továbbá, hogy – állításaidat figyelembe véve – hogyan véled bizonyítani, hogy az ismeret különbözik a megismerttől, hiszen nem vagy bizonyos abban – annak alapján, amit állítasz –, hogy egyáltalán létezik ismeret vagy léteznek állítások; s következésképpen abban sem, hogy ellentmondó állítások léteznek, hiszen (ahogyan meg is mutattam) az állításaid alapján nem rendelkezel bizonyossággal a tevékenységeid létezéséről. Ezenkívül az értelmedről sem rendelkezel bizonyossággal, s így nem tudod, hogy vajon létezik-e. És, legalábbis nekem így tűnik, abszurdabb dolgok következnek az álláspontodból, mint az akadémikusokéból. S ennélfogva – elkerülendő az efféle abszurditásokat – a Sorbonne aulájában azt az álláspontot képviseltem a disputáim során, hogy evidens módon bizonyos vagyok az öt érzék tárgyainak létezésében és a tevékenységeimben.

Ezeket az ellenvetéseket fogalmazom meg az állításaiddal szemben, s még több egyebet is, olyan sokat, hogy szinte véget sem érnek. Könyörgöm, Atyám, okíts ki engem, aki bár tudatlan vagyok, ám vágyakozom az igazság ismeretének felkutatására. Élj boldogul abban, aki a Fény, s akiben nem lakozik sötétség.

(Borbély Gábor fordítása)